

GARDİYAN

İNCİ ENGİNÜN*

Konularını daha ziyade Türk köyü ile Türk tarihinden alan tiyatro eserleri yazmakla şöhret kazanmış olan Turan OFLAZOĞLU'nun son yayınlanan oyunu bunlardan daha farklı bir mahiyet taşımaktadır. Gardiyan kelime mânâsıyla zindan, mahkûm, bir şeylerden yasaklanmış olma mânâlarını bir arada hatırlatan bir kelime. Zindan oyunları da ilk bakışta pek cazip görünmezler. Yazar eserinin önsözünde, "hiç bir oyunumu belli bir düşünceyi kanıtlamak için yazmadığımdan, Gardiyan'la neyi anlatmak istediğimi kesinlikle söyleyemeyeceğim" demekte ve yazılması biten oyunun yorumunu seyirci veya okuyucuya bırakmaktadır.

Gardiyan'ın "Oyun, her şeyden önce oyun :
Dış dünyayı bütün zenginliğiyle
İçeri alır bizim oyunumuz.
Özlemek kavuşmaktır oynarken.
Oyun dışında biz yokuz.
Oyun, her şeyden önce oyun." (s. 75)

cümleleri eserin ana fikrini ortaya koymaktadır. Bu bir oyundur Gardiyan ve beş mahkûm da oyun kişileridir. Ancak eseri okuyunca onun büyüüne kapılmamak ve onun yorumlamaya çalışmamak da elden gelmiyor.

Mahkûmların suçları belirsiz, ancak her birinin dışarıdan gelen sesleri ve Gardiyanın yönetmesine göre duydukları özelemler var. Gardiyan bir yönetici gibi, onların düşlerini oynamaya izin vermekte ve bu düşlerin yardımcı kişilerini de bizzat oynamaktadır. Bu düşler ile mahkûmların suçları veya idealleri arasında bir münasebet kurmak mümkündür. Oyunda fazla ileri giden bir mahkûmu Gardiyan kırbacını şaklatarak hemen durdurabilmektedir. Mahkûmlar birer kurulmuş saat gibi, veya robotlar gibi Gardiyan'ın emrindedirler. Mahkûmlar kendi düşlerini oynarken, suçlarını da itiraf etmekte. Ancak Gardiyan'ın onlara sürekli hâkimiyeti Gardiyan'ı bir çeşit "kader" haline sokmaktadır. Kader ve kaderine mahkûm olanlar. Gardiyan onlara "kader arkadaşlarım" der.

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

Birinci Mahkûm Aşık rolünü oynar, Gardiyan da onun sevgilisini üstlenir. Mahkûm sürekli olarak aşkın tek ve kesin yarasını tekrarlar. “Seven ya da sevilen ölecek, ya da öldürecek” Oyundan anlaşılan 1. Mahkûm’un sevgilisini öldürmüş olmasıdır (s. 22). Bu oyunda gerçek ile düş çatışma halindedir. İlk sahneden itibaren kendilerini kaderlerine terketmiş olan Mahkûmlar parmaklığı aşılmaz görürler. Beşinci Mahkûm bunun dışındadır. O, canı istediği zaman parmaklıkları aşar ve arkadaşlarını şaşırır, ama parmaklığın dışında kalamaz, tekrar içeri atlar. O, adeta kaderi ile oynayan, kaderi sonunda kendisine râm edecek şahsiyettir. Bu şahsiyet, eserin ilk sayfalarından itibaren belirir.

İkinci Mahkûm Önder rolündedir. Tahrikçidir. Kışkırtıcılığının dinî bir mahiyeti de olabilir. Hattâ kısmen Musa’nın kavmine kendisini beklemelerini tenbih ederek gidişinden sonra kavminin hemen kendilerine tapacak bir tanrı bulmalarını hatırlatır. Önder’in davranışları ve sözleri, şaşkın topluluğu daha da şaşirtmaktan öte gidemez.

Üçüncü Mahkûm kabadayıdır. O etrafını haraca keser. Mahkûmlardan sadece beşincisi ona karşı koyar. Ama sonunda o da boyun eğer. Üçüncü Mahkûm babasını tanımamış olduğundan baba özlemi içindedir. Gardiyan’ı babasının yerine koyar. Gardiyan Birinci Mahkûm için sevgili, ikinci için Tanrı, üçüncü içinse babası rolüne girmiştir. Onun aile ve sığınma ihtiyacına tekabül eder.

Dördüncü Mahkûm Yargıç rolünü oynar. Ama hazırlıksız ve Gardiyan’ın söz oyunları karşısında sürekli bocalayan başarısız bir yargıçtır.

Gardiyan’ın zaman zaman kaldırarak, kaldırılabileceğini gösterdiği parmaklık bir semboldür. İnsan asıl parmaklıkları kendi içinde kurmuştur ve onları aşamaz. Nitekim Beşinci Mahkûm’dan başka hiç biri de duran parmaklığı aşmayı akıllarına bile getirememişlerdir.

Gardiyan rolünü sessiz sedasız üslenen Beşinci Mahkûm ise Gardiyan’ı mahkûm haline getirir ve artık hiç ihtiyaç kalmayan parmaklıkları ve kırıbaç bir kenara atarak mahkûmları idareye başlar.

Gardiyan bu eserde nedir? Onu mistik açıdan yorumlayabilecekler çıkabileceği gibi, özlenerini yasaklarla çevirmiş insanların ortak mahkûmiyeti diye de yorumlamak mümkün. Veyahut özlenerimizin elinde oyuncak olarak onun bedelini ödemenin oyunu saymak da mümkün. Zira özlenerimiz bizim kaderimizdir. Gardiyan’ın her mahkûmla, onun düşünü oynaması, hepsini çok iyi tanınması, ona adeta modern insanın ka-

deri hüviyetini vermektedir. Kaderine meydan okuyabilen sadece bir kişidir. Ama Gardiyan da aslında kendi kaderinin mahkûmudur. Görevi oyunu sürdürmektir, mahkûmlar onun “kader arkadaşlarıdır” (s. 86).

Mahkûmlar birer gölgeden ibarettir. Şahsiyetleri silinmiştir. Gardiyan onlara istediğini söyler, istediğini yaptırır. Sadece düşlerini oynamalarına izin verdiği zaman onlara birazcık serbestlik tanır. Biz, mahkûmların birbirlerinden farklı olduklarını ancak o zaman anlayabiliriz.

Birinci perdenin sonunda, her özlem bir başka zindan yaratır. Özlem de bir kaderdir, ana fikrine ulaşıyoruz. Ancak insanın içinde hem gardiyan hem de mahkûm vardır. Özlemlerinin yarattığı zindanlar içinde insan, hem mahkûmiyetini yaşar hem de başkasını suçlar. Bu suçladığı Gardiyan’dır. Ama her insanın içinde Gardiyan da yaşar. Her mahkûm kendi özleminin çerçevesi içinde Gardiyan’dan veya sınırlarından veya kaderinden yakınıyor, onu aşmaya çalışır. İçinde hem mahkûm hem de gardiyanı yaşatan insanlardan pek azı, içlerindeki gardiyan’ı dışarı çıkarmaya muktedirdir. Eseri okurken, düş ile gerçek arasındaki uzlaşma ve karakterlerin farklılıklarının belirdiği görülmektedir. İnsanoğlunun kaderi her tipte derinden yakalanmakta ve insan psikolojisinin derinlikleri okuyucuya duyurulmaktadır.

Çok zengin bir düş dünyasının renkleriyle düşün genişliği ve parlaklığı ile, gerçeğin katılığı, karanlığı ve darlığının çatışması, eseri çok kolay okunur hale getirmekte. Kelimelerin zengin çağrışımlarıyla çeşitli yorumlara elverişli olan Gardiyan, insanla oynayandır. Onu kader olarak yorumlamamın sebebi, insanların hayatında kader halini alan kişilerle de birleştirmemden kaynaklanmaktadır. Kendisi de bu durumun farkındadır. Mahkûmlarla öylesine oynar ki, adeta onlar, elinde çaldığı birer sazdan farksızdır.

“Bütün mesele akordu iyi yapmakta.

Tabiî, çalmayı da bileceksiniz artık.” (s. 26)

Fakat Gardiyan başlangıçta farkında değilse de, Beşinci Mahkûm’un kendisine karşı çıkacak güçte olduğunu onun pek de kurulmaya gelmediğini okuyucu aynı sayfalarda hissetmeye başlar. Böylece birinin başlangıcı diğerinin sonu olacaktır. Telkinle nasıl ki asıl şahsiyet kaybolup, gölge ve düş haline geçiyorsa, taklitle de bir şahsiyet kazanılabilmektedir.

Düşündürücü, düşlere sığınmayı özleten bu çok ilgi çekici oyunun bakalım daha ne tür yorumları yapılacaktır.

